

STEENUIL

- kennismaking • leefgebied • nestplaatsen • rode lijst • nestkast •
- voedsel • muizen • bescherming • **STONE** • veiligheid • onderzoek •

STEENUIL

Inhoud

Kennismaking	pag 4
Leefgebied	pag 10
Nestplaatsen	pag 14
Voedsel	pag 20
Veiligheid	pag 26
Onderzoek	pag 32
Stone	pag 34
Meer lezen	pag 35

Foto: André Eijkenaar.

Colofon

Uitgave

STONE Steenuilenoverleg Nederland, 2015

Teksten

Ronald van Harxen, Pascal Stroeken

Tekstredactie

Joep van de Laar, Theo Boudewijn

Ontwerp en vormgeving

Arno ten Hoeve, grafisch ontwerp & fotografie, Deventer

Druk

Drukkerij Roelofs, Enschede

Oplage

12.000

Fotografie

Ronald van Harxen, tenzij anders vermeld

Coverfoto voor: Arno ten Hoeve

Deze brochure is tot stand gekomen dankzij financiële bijdragen van:

- Donatiefonds Beleef de Lente 2014 van Vogelbescherming Nederland
- Stichting Dierenrampenfonds
- Stichting Jaap van Duijn Vogelfonds
- Stichting STONE
- Nationale Postcode Loterij, Gouden Wimpel 2011

De foto's zijn belangeloos door de fotografen beschikbaar gesteld.

Kennismaking

Kent u dat wat ongemakelijke gevoel als u een steenuil ontdekt die u vervolgens indringend aankijkt? Het moet gezegd, de blik van die prachtig geel-zwarte ogen maakt indruk. De combinatie van de fraai geproportioneerde lichaamsbouw, de sprekende ogen en de wat strenge blik die geaccentueerd wordt door de lichte wenkbrauwstrepen maakt van de steenuil een prachtig plaatje.

Het leuke aan steenuilen is dat ze voor een uil gemakkelijk te zien zijn. Dat komt door hun voorliefde om bij rustig weer overdag lekker in het zonnetje te zitten. Vaak een beetje verscholen in een boom, maar niet zelden ook open en bloot, zoals op het dak van een schuurtje. Vooral in de ochtend- en avonduren zijn steenuilen vrij gemakkelijk te ontdekken op hun vaste zitplaatsen. Meestal zitten ze er ontspannen

bij, als een eivormig bolletje. Bij onraad worden ze alert en rekken zich uit, waarbij ze soms grappig aandoende wipbewegingen maken. Door zo te bewegen kunnen ze de positie en afstand van het gevaar goed bepalen.

Niet zelden wordt een rustende steenuil verraden door luid scheldende vogels. Vooral merels kunnen een keel opzetten als ze een steenuil tussen de bladeren ontdekken.

Wordt het de steenuil te gortig, dan zoekt hij een rustige plek op.

Foto: Arno ten Hoeve.

Mensen zijn vaak verrast dat de steenuil zo klein is. Van kop tot staart is hij met 21 tot 23 centimeter nauwelijks groter dan een merel, maar dan wat plomper. Een vliegende steenuil oogt door zijn brede afgeronde vleugels en spanwijdte van ruim een halve meter toch nog vrij fors. Steenuilen vliegen meestal maar korte stukken; kenmerkend is de lage, golvende vlucht. Vrouwen zijn over het algemeen iets groter met een wat bredere kop en hebben wat langere vleugels, maar dat verschil valt in het veld nagenoeg niet op. Ook zijn vrouwen met een gewicht van 170 tot 260 gram gemiddeld wat zwaarder dan mannen (150 tot 240 gram). In het vroege voorjaar, vlak voor het broedseizoen, zijn de uilen het zwaarst. Ze bereiken hun laagste gewicht in de periode dat ze hun jongen grootbrengen: de tijd waarin ze hard moeten werken.

Hoewel steenuilen zich ook vaak bij daglicht laten zien, verraden ze hun aanwezigheid toch vooral met geroep in de schemering en in de nacht. Steenuilen kunnen zeer luidruchtig zijn. In de baltsperiode, van februari tot in april, laten de mannen hun kenmerkende territoriumroep horen (klinkt als ghoooeek). Hiermee baken ze hun territorium af tegen soortgenoten. Daarnaast kennen zowel mannen als vrouwen een breed scala aan allerlei opwindings- en alarmgeluiden, die soms verrassend veel lijken op het gemauw van krolse katten, en het hele jaar door te horen zijn (klinken als kiew, kwiau, jau). Als erfbewoner ligt u er misschien wel eens wakker van... Pas uitgevlogen jongen laten vooral in de schemer hun wat raspande bedelroep horen (klinkt als schiie).

Witte poepsporen en braakballen onder de vaste zitplaatsen vormen ook een aanwijzing dat er steenuilen op het erf aanwezig zijn. Steenuilbraakballen zijn cilindervormig en zo'n 1,5 tot 5 cm lang en 1 tot 2 cm breed. Opvallend aan de grijsbruine braakballen is de losse structuur: als ze opgedroogd zijn vallen ze vaak snel uiteen. Kenmerkend zijn de glimmende keverschildjes (in het zomerhalfjaar) en zandkorrels (van regenwormen). Omdat steenuilen sterk maagzuur hebben, lossen botjes van muizen relatief goed op en vind je vaak maar weinig intacte muizenschedeltjes in een braakbal.

Steenuilbraakbal
(ware grootte).

Foto: André Eijkenaar.

Foto: Pauline van Marle.

Man en vrouw hebben een band voor het leven. Foto: Rick Tibbe.

Honkvast

Steenuilen zijn honkvast: hebben ze eenmaal een geschikt territorium gevonden dan verblijven ze hier als de omstandigheden goed blijven hun leven lang, zomer en winter. Man en vrouw hebben meestal een band voor het leven. Ook jongen zijn niet erg reislustig. Het merendeel van de jonge uilen vestigt zich hooguit op enkele kilometers van hun geboorteplek, meestal niet verder dan een kilometer of 10. Een enkeling wil wel eens tot meer dan 100 kilometer wegtrekken, maar dit zijn grote uitzonderingen.

Jaarkalender

Steenuilen hebben een vast jaarschema. De baltsperiode duurt van februari tot in april. In deze tijd wordt de band tussen man en vrouw strakker aangehaald en het territorium fel verdedigd tegen soortgenoten. De eieren worden doorgaans gelegd in april. De start van de eileg is gemiddeld half april, maar kan in voedselrijke en vroege, warme voorjaren al beginnen in de tweede helft van maart. In voedselarme en koude voorjaren leggen ze later, sommige paren pas begin mei. De meeste legfels bestaan uit 3 tot 5 eieren, gemiddeld 4. De legfelgrootte varieert van 1 tot 6, bij hoge uitzondering 7 of zelfs 8 eieren. De eieren worden met tussenpauzes van ruim twee etmalen (ca. 50 uur) gelegd.

Foto: Martijn Snijder.

De broedtijd duurt een dag of 26. Alleen het vrouwtje broedt. Ze begint daarmee pas als het legsel compleet of bijna compleet is. Het mannetje heeft de belangrijke taak zijn vrouw te voorzien van voedsel. Zij verlaat de eieren alleen voor korte periodes, om even de vleugels te strekken of zich te ontlasten. Een maand na het legbegin komt het eerste ei uit, meestal binnen 24 uur gevolgd door de andere eieren. De jongen hebben dus allemaal ongeveer dezelfde leeftijd en grootte.

De kuikens kondigen hun geboorte aan door een dag voordat ze uit het ei kruipen luid te piepen. Het signaal dat er werk aan de winkel is voor het mannetje. Hij zorgt er, als het even kan, voor dat er rond het uitkomen van de eieren een voorraadje vers gevangen muizen in het nest klaar ligt. Dan start voor de ouders de drukke periode van het grootbrengen van de jongen. Het veelvuldig van en naar het nest vliegen door de ouders, ook bij daglicht, blijft meestal niet onopgemerkt. Aanvankelijk is het vooral het mannetje dat zijn gezin van voedsel voorziet en blijft het vrouwtje bij de jongen. Als de jongen een week oud zijn gaat ook het vrouwtje op jacht.

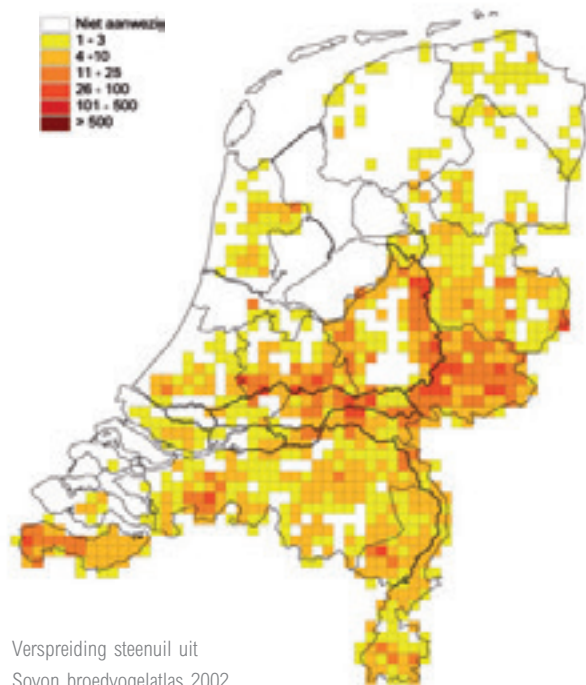

In een kleine vijf weken transformeren de jonge uiltjes van witte donsbolletjes van een gram of 10 tot kant-en-klare uiltjes van rond de 150 gram die gereed zijn om het nest te verlaten. Het is dan inmiddels rond half juni. Na het uitvliegen worden de jongen nog een aantal weken intensief verzorgd door de ouders. Langzaam ondernemen de jongen steeds grotere uitstapjes tot wel enkele kilometers van hun geboorte grond en uiteindelijk vertrekken ze in de loop van de nazomer definitief uit het ouderlijk territorium, op zoek naar een eigen plek. Voor de ouders breekt dan een rustige periode aan. Steenuilen brengen maximaal één broedsel per jaar groot.

Uitgevlogen jongen voeren is soms een hele toer.
Foto: Pauline van Marle.

Ook voor vliegen geldt: oefening baart kunst. Foto: Pauline van Marle.

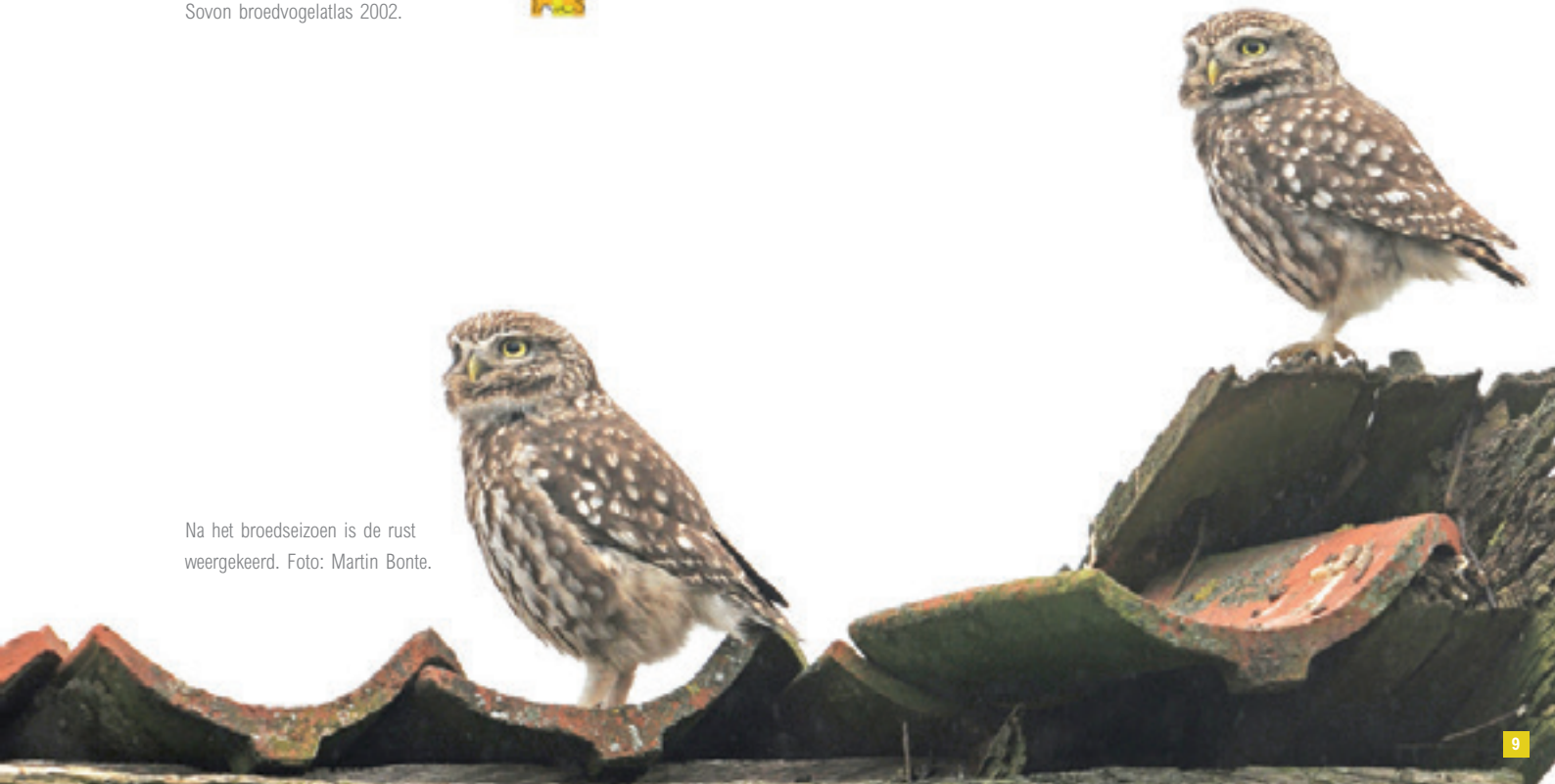
Verspreiding steenuil uit
Sovon broedvogelatlas 2002.

Voorkomen in Nederland

Naar schatting leven er in Nederland tussen 7.000 en 9.000 broedparen. Dat is aanzienlijk minder dan enkele decennia geleden; in de jaren '50 van de vorige eeuw omvatte de populatie mogelijk nog rond 25.000 broedparen. De sterke achteruitgang is de reden dat de steenuil op de Rode Lijst van kwetsbare en bedreigde vogelsoorten staat.

Het zwaartepunt van de verspreiding ligt op de zandgronden in het oosten en het zuiden van het land, in het rivierengebied en in Zuid-Limburg. De provincies Gelderland, Overijssel, Noord-Brabant en Limburg herbergen het merendeel van onze steenuilen. Friesland en Groningen moeten het tegenwoordig met een handvol steenuilen doen. In Drenthe zijn er enkele kerngebieden waar de soort zich goed weet te handhaven. In westelijk Nederland komt de steenuil verspreid in lagere dichtheden voor in oude polderlandschappen. In Zeeland is het voorkomen geconcentreerd in Zuid-Beveland en in Zeeuws-Vlaanderen. ■

Na het broedseizoen is de rust
weergekeerd. Foto: Martin Bonte.

Leefgebied

In Nederland is de steenuil een uitgesproken cultuurvolger. Hij vertoeft graag in de nabijheid van mensen, maar dan wel op het platteland.

Te midden van verspreid liggende boerderijen, gras- en bouwlanden, houtwallen en sloten voelt hij zich thuis. Hoe rommeliger het erf is, hoe liever hij het heeft.

In de rest van Europa zoekt hij ook de menselijke nabijheid, maar in het zuiden komt hij ook voor in nagenoeg boomloze, steppeachtige gebieden waar in de verste verte geen bebouwing te bekennen is. Hij broedt daar in steenhopen of in holen in de grond. Grote dichtheden worden

In Nederland is de steenuil eigenlijk altijd te vinden in de buurt van mensen. In Zuid-Europa volstaan stenige gebieden zonder enige bebouwing, zoals hier op Lesbos, Griekenland.

Foto's: Arno ten Hoeve.

behaald in de Portugese en Spaanse dehesa's, enorm uitgestrekte aanplanten van steen- en kurkeiken. Ook eeuwenoude olijfgaarden zijn bijzonder in trek. Aan de overkant van de Middellandse Zee en in Zuidoost-Europa bewoont hij de steenachtige gebieden waaraan hij mogelijk zijn naam te danken heeft.

Welke eisen stelt de steenuil aan zijn leefgebied

Zoals alle levende wezens stelt ook de steenuil drie fundamentele eisen aan zijn leefomgeving: er moet een plek zijn om te nestelen, er moet voldoende voedsel zijn en het moet veiligheid en bescherming bieden. Voor een steenuil valt dat in te vullen als een geschikte nestholte, voldoende muizen en andere prooidieren én de gelegenheid ze te vangen en voldoende plekken waar hij ongezien en veilig kan vertoeven. Geen spectaculaire eisen, dat is zeker waar. Toch is de combinatie zeker niet overal zomaar aanwezig. Steden, bossen, moerassen, waterpartijen, monotoon cultuurland: het valt allemaal af. In Nederland zijn het vooral (voormalige) boerenerven in kleinschalig cultuurland die aan alle drie voorwaarden voldoen. Nestgelegenheid vindt hij daar in een holle appel- of notenboom, of onder de pannen van een schuurtje. Voedsel is op dat soort erven veelal in ruime mate voorhanden in de vorm van muizen, regenwormen, meikevers en ander klein grut. Een keur aan schuren en schuurtjes en hoog geboomte staan garant voor een ruime keus aan veilige rustplekken. Als er nestgelegenheid is in de vorm van holten in knotwilgen of hoogstamfruitbomen kan hij ook verder van het erf af broeden.

Foto boven: Pauline van Marle.

Hoe kun je het leefgebied verbeteren?

In de volgende hoofdstukken gaan we nog uitgebreid in op wat u kunt doen om het de steenuilen naar de zin te maken. Hier volstaan we met de verwijzing naar de drie fundamentele eisen: nestgelegenheid, voedsel en veiligheid. Aan nestgelegenheid is vaak eenvoudig te voldoen door een nestkast op te hangen. Als op het erf geen grote aantallen honden en katten los rond lopen, de bosuil en steenmarter niet dagelijks op bezoek komen en het erf niet direct langs een drukke weg ligt, is veiligheid meestal ook niet het grootste probleem. Anders is het gesteld met de aanwezigheid van voldoende prooien. Steenuilen verblijven in principe jaarrond in hun territorium, prooien moeten dus niet alleen in voorjaar en zomer beschikbaar zijn, maar ook in de winter. Aangezien prooien als meikevers, larven en rupsen dan niet beschikbaar zijn en regenwormen vaak diep in de grond weggekropen zitten, zijn steenuilen in de winterperiode in hoge mate afhankelijk van muizen. En daar wringt vaak de schoen. Bij het hoofdstuk over voedsel leest u hoe u, ook 's winters, voor meer muizen op uw erf kunt zorgen.

Foto: André Eijkenaar.

Een steenuilvriendelijk erf hoeft niet altijd even netjes te zijn; liever niet zelfs. Foto: Pauline van Marle.

Een ideaal steenuilenerf biedt nestgelegenheid, volop voedsel en veiligheid. Foto: Arno ten Hoeve.

Erwijzer Steenuil

STONE heeft een handzaam instrument gemaakt waarmee u zelf kunt vaststellen of uw erf geschikt is voor steenuilen en met tal van tips om het nog geschikter te maken: de Erwijzer Steenuil – bekijk uw erf door de ogen van een steenuil. U vindt de Erwijzer op www.steenuil.nl/bescherming/maatregelen. ■

Erwijzer Steenuil
Bekijk het erf door de ogen van een Steenuil

De Erwijzer steenuil geeft in drie stappen welke aanpakmogelijkheden u op het erf kunt treffen voor de steenuil. Vanaf een steenuil zijn drie aspecten van uw erf te bekijken:

- ✓ **aanval van steenuil op uw erf**
- ✓ **aanpakmogelijkheden**
- ✓ **aanpakmaatregelen**

Alle drie de aspecten worden in detail uitgelegd.

De Erwijzer steenuil is een handzaam instrument waarmee u zelf kunt vaststellen of uw erf geschikt is voor steenuilen en met tal van tips om het nog geschikter te maken: de Erwijzer Steenuil – bekijk uw erf door de ogen van een steenuil. U vindt de Erwijzer op www.steenuil.nl/bescherming/maatregelen.

Meer informatie over de steenuil en de aanpakmogelijkheden vindt u op www.steenuil.nl. U vindt de Erwijzer steenuil ook in de Erwijzer steenuil app. De Erwijzer steenuil is een handzaam instrument waarmee u zelf kunt vaststellen of uw erf geschikt is voor steenuilen en met tal van tips om het nog geschikter te maken: de Erwijzer Steenuil – bekijk uw erf door de ogen van een steenuil. U vindt de Erwijzer op www.steenuil.nl/bescherming/maatregelen.

Nestplaatsen

Steenuilen zijn uitgesproken hollenbroeders. Voor hun voortplanting zijn ze aangewezen op een holte waarin ze eieren leggen en waarin de jongen verblijven tot het moment van uitvliegen. Dat is direct ook een van de kwetsbare kanten in het steenuilenbestaan, want ze zijn geheel afhankelijk van het aanbod van geschikte holten in hun leefgebied.

Gelukkig zijn steenuilen tegelijkertijd niet heel kieskeurig en nemen ze met zeer uiteenlopende typen holten genoegen. Zo lang het maar een droge en veilige nestgelegenheid biedt. Een hoogte van een centimeter of tien en een oppervlakte van een half A4'tje is al voldoende, maar een ruimere nestplek heeft wel de voorkeur. Een toegangsopening met een doorsnede van ongeveer 6,5 centimeter volstaat. Het is een beetje wringen, maar steenuilen hebben hun voorkeur liever iets te krap dan te ruim. De nestruiimte hoeft overigens niet direct achter de toegangsopening te zitten. Steenuilen schuifelen met gemak tot enkele meters van de opening naar het nest. U ziet, ze zitten niet voor een gat gevangen!

De boom in ...

Steenuilen worden vaak in een adem genoemd met oude hoogstamfruitbomen. Vooral de zachtere houtsoorten als appel, peer en walnoot vormen met het vorderen van de leeftijd holten die groot genoeg zijn als nestplaats. Holten ontstaan in de stam of een dikke tak, meestal

Foto: Pauline van Marle.

op een plek waar een tak is afgebroken. Voorwaarde is wel dat de boom niet al te goed onderhouden wordt, want het rottingsproces moet wel de kans krijgen en niet de kop ingedrukt worden door zorgvuldige behandeling met een wondmiddel.

Een steenuil kruipt in zijn nestholte in een oude appelboom. Foto: Arno ten Hoeve.

Ook in de koppen van oude knotbomen ontstaan mooie, ruime holten. Bekend is natuurlijk de oer-Hollandse knotwilg, maar ook knotpopulieren, -essen en -elzen zijn gekende broedbomen. Nesten in holle bomen blijven vaak goed verborgen, maar witte poesporen op de takken nabij het invlieggat zijn in het voorjaar een betrouwbare aanwijzing. Bovendien verradt de kenmerkende steenuilennestgeur die in de jongentijd uit de boom opstijgt, overduidelijk de aanwezigheid van het nest.

Bijkomend voordeel van het broeden in een boom is dat deze natuurlijke omgeving uitstekende dekking biedt. Het is een hele uitdaging om een steenuil in een knotwilg te ontdekken!

Kieskeurig zijn steenuilen in principe niet, maar deze natuurlijke holte is wel wat groot en kwetsbaar als het regent. Foto: Arno ten Hoeve.

Toegankelijke pannendaken
bieden een goede nestplek.

... en het dak op

Gebouwen verschaffen prima onderdak - letterlijk! Denk hierbij aan kippenhokken, oude kalver- en varkensschuurtjes en dergelijke, maar ook in grotere gebouwen zoals ligboxenstallen en zelfs in woonhuizen wordt gebroed. Favoriete nestplaatsen vinden steenuilen tussen de dakbedekking en het dakbeschoot, vaak aan de onderrand van het dak. Toegang verschaffen ze zich door onder een 'golfje' van een golfplaat of onder de dakpannen te kruipen, via de windveer of daar waar net die ene pan scheef ligt. Nestplaatsen onder daken zijn meestal krap qua hoogte, maar hebben vaak wel een groot bodemoppervlak.

Belangrijke voorwaarde is dat de eieren onder het schuine dak niet kunnen wegrollen. Als het dakbeschoot van zacht materiaal is, bijvoorbeeld tempex isolatiemateriaal, dan zoekt het vrouwtje een kommetje waarin de eieren worden gelegd. Soms krabt de uil zelf een kuiltje in het materiaal. Is het beschoot van harder of gladder materiaal, dan bevindt het nest zich meestal voor een dwarsbalk waar vaak wat los materiaal opgehoopt ligt, zoals ingewaaide bladeren. Broeden de steenuilen er al vele jaren, dan bestaat de bodem uit een tapijtje van vertrapte braakballen. De aanwezigheid van een nest onder het dak verradt zich meestal door de vaste invliegopening. Deze kenmerkt zich door een vettige, afgesleten rand waar de uilen met hun buik en klauwen overheen gaan.

Behalve onder het dak kunnen we steenuilnesten op zeer uiteenlopende plaatsen in gebouwen aantreffen, zoals tussen strobalen, in een horizontaal neergelegde pvc-buis in een schuur of tussen oude rommel op een zolder.

Steenuilen in de nesten: knelpunten

Ons agrarische cultuurlandschap bood van oudsher veel geschikte nestplaatsen. Helaas is dat sinds de tweede helft van de vorige eeuw sterk afgenomen. De uitgestrekte hoogstamboomgaarden die we onder meer kenden van de Betuwe, Zuid-Limburg en West-Friesland zijn grotendeels gerooid en vervangen door laagstamfruitbomen. Begrijpelijk vanuit economische motieven, maar als leefgebied voor steenuilen ongeschikt. Gelukkig vinden we op veel erven nog enkele oude fruitbomen, maar de ervaring leert dat het aanbod aan geschikte holten in zo'n klein bomenbestand beperkt is. En bovendien verdwijnen deze fruitbomen niet zelden als een voormalig boerenerf wordt omgevormd tot een strak erf rond de verbouwde woonboerderij.

Met name in het riviereengebied en delen van laag-Nederland vinden we nog steeds lange rijen, oude knotbomen. Er zijn echter veel knotten gesneuveld bij dijkverzwaringen en ruilverkavelingen, om te voldoen aan de wens om kleine percelen samen te voegen tot grote, makkelijk bewerkbare kavels. Het zijn vanuit de agrarische optiek verklaarbare ontwikkelingen, maar het heeft er toe geleid dat voor de steenuil een belangrijke pijler in zijn bestaan - een goede voortplantingsplek - op veel plaatsen is verdwenen.

Voor zowel oude fruitbomen als knotbomen geldt dat veel bomen inmiddels op leeftijd zijn en niet zelden aan het einde van hun levensduur zijn gekomen. Knoestige, holle appelbomen takelen langzaam af en leggen niet zelden het loodje bij harde wind. Zij eindigen, ondanks de goede zorgen van de erfbewoner, alsnog als brandhout. Naarmate

Een gat in de dakrand verschafft toegang onder de golfplaten.

knotwilgen ouder worden scheuren deze vaak steeds verder uit met als gevolg dat de eens zo mooie nestholte helemaal bloot komt te liggen en de boom ongeschikt wordt als nestboom. Voor de steenuil is het dan te hopen dat er elders in de knotwilgenrij een andere geschikte nestholte te vinden is, anders is het einde oefening op die locatie.

Ook nestplaatsen in gebouwen zijn niet gevrijwaard van teloorgang. Door renovatie kunnen deze ontoegankelijk worden voor steenuilen. Een andere negatieve ontwikkeling is het in hoog tempo verdwijnen van allerhande schuurtjes die steenuilen bij uitstek goede broedgelegenheden verschaffen. Vaak hebben deze gebouwtjes hun (agrarische) functie verloren, staan ze in de weg bij bedrijfsuitbreiding of worden ze simpelweg als oude troep bestempeld. Als gevolg van de hedendaagse regelgeving worden bovendien veel voormalige kleine en grotere agrarische bedrijfsgebouwen afgebroken om ter plekke nieuwe woningen te mogen bouwen. Niet zelden gaat daarmee ook een steenuilterritorium compleet over de kop.

Met het verdwijnen van een oud schuurtje verliezen we overigens vaak niet alleen de nestplek zelf, maar ook de plek waar voor steenuilen voedsel en bescherming te vinden is. Rond de gebouwtjes zien we immers vaak wat onkruid, stapels oude dakpannen en dergelijke: uitstekende hoekjes waar steenuilen op muizen en insecten kunnen jagen of die een schuilplaats bieden voor jonge uitgevlogen uiltjes.

Eerste hulp bij nestelen

Gelukkig kunnen we steenuilen goed helpen aan een geschikte nestplaats. Ten eerste denken we dan uiteraard aan het behoud van bestaande holten en het creëren van nieuwe nestgelegenheid in bomen en gebouwen. Door het laten staan en onderhouden van oude fruit- en knotbomen – soms met wat kunst- en vliegwerk – kunnen deze nestplekken nog jarenlang dienst doen. En om het aanbod aan zulke natuurlijke nestplaatsen op de lange termijn veilig te stellen, planten veel erfbewoners nieuwe fruitbomen aan. In het kader van landschapsherstel zien we in delen van Nederland weer nieuwe rijen knotbomen verschijnen, die samen met de oude knotbomen veelal door vrijwilligers worden onderhouden. Het in stand laten van nestgelegenheid in gebouwen, met name bij renovatie, is vaak vrij eenvoudig te realiseren. Ook kunnen gebouwen geschikt worden als nestplaats door het toegankelijk maken van de ruimte onder het dak. Lukt dit alles niet dan bieden nestkasten een

Zo ziet de wereld eruit vanuit een steenuilennestkast. Foto: Arno ten Hoeve.

uitstekend alternatief. Steenuilen maken er dankbaar gebruik van! Naar schatting broedt in ons land 20 tot 25% van de landelijke populatie in een nestkast. Nestkasten zijn er in vele verschijningsvormen. Zoals gezegd: steenuilen zijn niet heel kieskeurig. Belangrijk is dat de kast een droge en veilige nestplaats biedt. Dat betekent dat de kast van gedegen kwaliteit moet zijn, voorzien van enkele ventilatieopeningen en voldoende ruim is. Het meest gangbare model is de langwerpige kast met een lengte van een centimeter of 80 en 25 centimeter breed en hoog. Elders in deze brochure leest u over de anti-steenmarternestkast, een in samenwerking met STONE ontwikkeld model dat bescherming tegen marters combineert met een optimale broedruimte. De sluis in de antimarterkast heeft tevens als voordeel dat het kraken door geduchte nestplaatsconcurrenten als kauw en holenduif effectief wordt ontmoedigd.

Op het moment dat een knotboom uitscheurt, is de mooie natuurlijke nestplaats verloren. Een nestkast helpt de pijn te verzachten.

Verder is een goede plaats voor de nestkast een vereiste. Voorop staat dat de locatie voldoet aan de eisen die de steenuil aan zijn leefomgeving stelt, denk aan voedselaanbod en schuilgelegenheid. Nestkasten worden bij voorkeur op een wat rustige plek op het erf in een boom geplaatst, op een horizontale tak of in de vork. Dat biedt de jonge uilen de essentiële uitloopmogelijkheid. Daardoor kunnen de nog niet vliegvaardige jongen gemakkelijk de nestkast in- en uitlopen en bij onraad snel de veilige kast opzoeken. Ontbreekt een goede uitloopmogelijkheid dan is de kans groot dat jongen bij hun eerste verkenning buiten de kast naar beneden kukelen. Eenmaal op de grond zijn ze kwetsbaar en is de overlevingskans een stuk kleiner.

Een hoogte van twee tot vijf meter volstaat. Hang de kast niet tussen een te dicht bladerdek; steenuilen geven de voorkeur aan een enigszins vrije aanvliegroute. Fruit- en notenbomen, maar ook eiken en elzen, zijn bij uitstek geschikte bomen voor een nestkast.

Omdat steenuilen zelf geen nestmateriaal aanslepen wordt in de nestkast een laag strooisel van bijvoorbeeld zaagsel en stro van enkele centimeters aangebracht. Daarin kan het vrouwtje een kuiltje maken waarin ze haar eieren legt.

Ontbreekt een geschikte boom, dan kan overwogen worden om een nestkast bijvoorbeeld op de balken in een kapschuur te plaatsen, of kan een nestkast-op-maat in een schuur worden getimmerd, die via een opening in de gevel toegankelijk is.

Het kiezen van een geschikte plaats voor de nestkast is per situatie maatwerk. Hebt u vragen of wilt u hulp van een steenuilenwerkgroep bij u in de buurt? Dan kunt u contact opnemen met de contactpersoon in uw regio (zie STONE-info). ■

Voedsel

Wat eet een steenuil? Steenuilen staan erom bekend dat ze niet echt kieskeurig zijn als het om voedsel gaat, zolang het maar dierlijk is. Muizen vormen echter een belangrijk bestandsdeel van het menu. In jaren waarin er veel muizen zijn beginnen steenuilen eerder met eieren leggen en zijn de legsels groter. Uiteindelijk leidt dat ook tot meer jongen die in een goede conditie het nest verlaten.

De voorkeur van de steenuil gaat uit naar veld- en bosmuizen. Domweg omdat dit de twee meest voorkomende soorten muizen zijn. Als ze er zijn worden huismuizen, rosse woelmuizen en ook woelratten zeker niet gemeden. Spitsmuizen staan daarentegen niet hoog op het verlanglijstje: geur en smaak stoten veel rovers af. Het menu wordt aangevuld met alles wat voorhanden is: regenwormen, meikevers, larven, rupsen, nachtvlinders, kevers, pas uitgevlogen vogels, ja zelfs een jong konijntje of een vleermuis wordt niet versmaad. Een rijk en gevarieerd leefgebied met veel muizen en een keur aan andere prooidieren is voor steenuilen erg belangrijk.

Muizen zijn niet alleen profijtelijk omdat ze veel belangrijke voedingsstoffen bevatten, maar ook omdat ze qua gewicht veel meer zoden aan de dijk zetten dan bijvoorbeeld een worm of een kever. Het kost weliswaar meer energie er een te vangen, maar met twee per dag komt de gemiddelde steenuil een heel eind. Om hetzelfde gewicht aan wormen of kevers te vangen, moet tientallen keren gejaagd worden. Dat kost veel energie. Als de prooi dan ook nog eens naar de jongen vervoerd moet worden (transportkosten), is de rekensom gauw gemaakt.

Een steenuilvriendelijk erf is een muizenrijk erf.
Foto: Bosmuis, Arno ten Hoeve.

Hoe vindt een steenuil zijn voedsel?

Steenuilen houden er verschillende jachttechnieken op na. Graag speuren ze vanaf een lage zitpost, bijvoorbeeld een rasterpaaltje, de omgeving af op zoek naar wat eetbaars. Een korte duikvlucht is dan voldoende om de prooi te verschalken. Op de bodem levende prooien zoals wormen en loopkevers worden lopend gevangen. Daarvoor is het belangrijk dat de vegetatie niet te hoog is. Steenuilen hebben weliswaar vrij lange poten, maar in gras dat hoger is dan een centimeter of tien kunnen ze niet goed uit de voeten. Prooien als meikevers en nachtvlinders worden al vliegend met één poot uit de lucht geplukt, vaak in de buurt van buitenverlichting. Misschien verrassend, maar steenuilen kunnen ook net als torenvalken biddend hun prooi vangen. Het is een veel energie vragende techniek en hij wordt dan ook niet vaak toegepast. Steenuilen hebben voor elk prooiotype wel een specifieke jaagtechniek in huis. Dat maakt dat ze gemakkelijk kunnen overschakelen op een andere voedselbron als een bepaalde prooi toevallig weinig beschikbaar is.

Waar vindt een steenuil zijn voedsel?

Anders dan bijvoorbeeld een kerkuil of een ransuil is een steenuil niet echt goed toegerust om lange afstanden te vliegen. Hij kan het uiteraard, maar het kost hem door zijn naar verhouding kleine vleugeloppervlak in relatie tot zijn gewicht betrekkelijk veel energie. Het is dus zaak dat hij niet te ver hoeft te vliegen om zijn prooi te vangen. Dat geldt helemaal in de jongentijd als er vele tientallen malen per nacht op en neer naar het nest moet worden gevlogen. Bij voorkeur zoekt hij zijn voedsel in de broedperiode dan ook in de onmiddellijke omgeving van het nest, het liefst binnen een straal van 100 meter. Dat komt neer op een gebiedje van 3 hectare of 6 voetbalvelden groot. Daarbinnen moet hij dus alles van zijn gading kunnen vinden: kort gehouden grasland, ruige randjes, moestuinen, bermen, overhoekjes, slootkanten, kruidenrijke akkers, boomgaardjes, noem maar op.

Vanaf een paal heb je een goed overzicht.
Foto: Pauline van Marle.

In kort gras kan een steenuil goed uit de voeten.
Foto: Arno ten Hoeve.

Een goede combinatie:
paardenweitje en
hoogstamfruitbomen.

Knelpunten

Je zou het misschien niet verwachten bij zo'n brede voedselkeus en zo'n gekleurd palet aan terreinen waar hij zijn prooi kan vinden, maar het vangen van voldoende prooien is voor steenuilen niet altijd eenvoudig. Er is de laatste 50 jaar enorm veel veranderd in de gebieden waar hij graag vertoeft. Het aantal actieve boerenbedrijven is fors afgenomen en de bedrijven die overgebleven zijn, zijn het land veel intensiever gaan gebruiken. Waar vroeger kruidenrijke akkers en ruige weilanden het landschap kleur gaven, zijn het nu zwaarbemeste maïsakkers en biljartlakengroene grasvelden die de toon zetten. Voor steenuilen is hier niet veel te halen. Ook de erven zelf zijn veranderd. Klinkers en asfalt hebben zand en gras verdrongen, de moestuin is veranderd in een burgermansbloemenperk met coniferen in plaats van boerenmargrietten en beukenheggetjes, de oude kippenhokken en varkensschuurtjes hebben plaats moeten maken voor moderne, hygiënische bedrijfsgebouwen en de boomgaard stond hinderlijk in de weg bij de bedrijfsuitbreiding. Uit het oogpunt van een gezonde bedrijfsvoering alleszins begrijpelijk. Ook een boer wil brood op de plank, liefst met een plakje kaas erop en wij burgers willen in de supermarkt graag voor een dubbeltje op de eerste rij. Dat heeft echter wel zijn prijs.

Steenuil met gevangen meikever.
Foto: Arno ten Hoeve.

Foto's: Pauline van Marle.

Verbeteren van de voedselsituatie

Is het dan allemaal kommer en wel? Zeker niet. Met relatief kleine ingrepen en maatregelen valt er al een hoop te doen. En het gebeurt ook, op grote schaal. Niet alleen door milieubewuste ex-stadsbewoners die veel half ingestorte boerderijtjes omgetoverd hebben in kleine natuurparadijsjes, maar ook door boeren voor wie zorg en aandacht voor natuur en landschap om hen heen onlosmakelijk verbonden is met het boerenbedrijf.

Hark uw erf niet te veel aan, laat de natuur af en toe zijn gang gaan: dat is eigenlijk het belangrijkste advies. Laat her en der een hoekje over, breek dat oude kippenhok niet af, maar gun het een tweede leven (in een bouwval schuilt ook schoonheid). Als hij omgevallen is, die oude appelboom, ruim hem dan op, maar plant ook een paar nieuwe aan. Bestrijd muizen niet, maar leg een muizenruiter aan. Een muizenruiter is eenvoudig te maken door palen op te zetten en die te bedekken met stro, hooi of maaisel van uw overhoek. De ruiter kan ongeveer twee meter hoog zijn. Ververs jaarlijks één of meerdere keren het hooi.

Wat ook belangrijk is, is dat er altijd kort gemaaid of begraaasd gras in de buurt is. Steenuilen vangen daar graag wormen en larven; en een muis valt er ook eerder op. Hebt u de ruimte, maak dan een roggehoekje. Oogst de rogge niet, ruim het pas op als u in het voorjaar nieuw inzaait. Muizen zullen u er dankbaar voor zijn, al zullen sommige in een steenuilenmaag belanden.

Vee trekt vee: een waarheid als een koe. Koeien, paarden, varkens, schapen en kippen op het erf trekken veel vliegen en andere insecten. Die trekken op hun beurt weer vogels en muizen aan, die op hun beurt weer rovers als steenuilen en steenmarters aantrekken. Zo ontstaat er vanzelf een complete levensgemeenschap op uw erf. Steenuilen struinen graag paardenweitjes af op zoek naar mestkevers die zich meester trachten te maken van de paardenvijgen. Paardenhoeven trommelen wormen en ander klein grut naar boven; steenuilen weten er weg mee.

Steenuil in hoogstam-appelboomgaard.

Foto: Pauline van Marle.

Bijvoeren?

Verleidelijk is het zeker, met name in de broedperiode als er jongen zijn: bijvoeren. Tijdens de laatste nestkastcontrole viel het de steenuilvrijwilliger op dat de jongen niet al te zwaar waren. Wat is er dan op tegen om wat extra voedsel in of bij het nest te leggen? Op het eerste gezicht niet veel. De jongen gedijen er goed op en misschien leggen ze dankzij het bijvoeren net het loodje niet. Toch zit er ook een andere kant aan. We maken ze wel erg afhankelijk van onze zorg, op deze manier. Voor een poes of een hond is dat vanzelfsprekend, dat zijn immers huisdieren. Maar een in het wild levend dier als de steenuil? Sterfte hoort er net zo goed bij als geboorte. Soms gaat het goed, soms niet. Is het niet beter het erf wat anders aan te kleden zodat er altijd wel ergens wat te eten is? Wat ons betreft heeft dat de voorkeur. Wil je toch bijvoeren? Doe het dan zoveel mogelijk met natuurlijk voedsel. Zet een muizenval en leg de gevangen muizen bij de kast.

Als dat geen optie is, zijn bijvoorbeeld eendagskuikens een goede vervanger. Als u met slagersvlees voert, zorg er dan voor dat het rauw en ongezoeten is. De hoeveelheid is natuurlijk afhankelijk van het aantal jongen en hun leeftijd. Een jong van drie weken oud heeft al gauw het equivalent van twee muizen per dag (40-50 gram) nodig.

Is het niet aardig - ook als u een schuur hebt met duizend mestvarkens - het ouderwetse varkenskot in ere te herstellen? Een klein weitje in een uithoek van uw erf waar een zeug met haar biggen hun onderkomen vinden. Een lust voor het oog - eieren en boerenmelk kopende toeristen zijn er dol op - en steenuilen helpen u graag van de overdaad aan ongedierte af.

Helemaal fraai wordt het als u de ruimte heeft om een heuse bongerd met hoogstamappelbomen aan te leggen. Het valfruit trekt tal van insecten en muizen.

Ideale uitkijkpost.
Foto: Arno ten Hoeve.

Takkenril.

Een dubbel raster is een waardevolle aanvulling in het steenuilenleefgebied.
Foto: Pascal Stroeken.

Een takkenril (zie foto) biedt onderkomen aan bosmuizen. Een paar rasterpaaltjes erbij en de steenuil zit op de eerste rij als de muizen in de schemering op etenspad gaan.

Ook de aanleg van een dubbel raster kan helpen. In plaats van een enkele rij rasterpaaltjes slaat u een dubbele rij in de grond. In de halve meter (meer mag ook) tussenruimte die er ontstaat vinden veel planten en dieren een geschikt leefmilieu. De steenuil hopt graag van de ene naar de andere paal tijdens zijn nachtelijke strooptochten.

Eigenlijk is het dus niet zo heel erg moeilijk het de steenuilen naar de zin te maken. Kies eenvoudig de maatregelen die voor uw erf haalbaar zijn. Bedenk wel dat ze voor steenuilen het meeste effect sorteren als ze binnen een straal van maximaal 100 meter van het nest genomen worden.

Wat u ervoor terugkrijgt is onbetaalbaar: een steenuil die 's morgens als u de krant uit de brievenbus haalt een tikkie argwanend, maar zeker belangstellend uw schreden volgt. U knikt hem misschien enigszins beschroomd 'goedemorgen' toe en verbeeldt zich dat hij u teruggroet. Misschien is dat ook wel zo. ■

Veiligheid

Een dode steenuil. Het rijtje mogelijke oorzaken is divers: verkeersslachtoffer, binnengevlogen in een (schoorsteen)pijp, gegrepen door een marter, verward geraakt in draad, vergiftigd door het eten van een muis die heeft gesnoept van een achteloos neergezet bakje muizengif, van een paaltje geplukt door een sperwer, verdronken in een drinkbak, in een schoorsteen terechtgekomen, gepakt door een hond of kat, zo bont is het.

Noodlottige landing van een jonge steenuil.

Steenuilmummie.
Foto: Arno ten Hoeve.

Sterfte is net zo met het leven verbonden als geboorte. Een steenuil die op een leeftijd van vijftien jaar van ouderdom het loodje legt, daar zal iedereen vrede mee hebben. Een net uitgevlogen jong van amper twee maanden oud dat in een drinkbak voor het paard verdrinkt, dat is jammer en ook niet nodig. Een broedend vrouwtje dat door een steenmarter in een nestkast van haar eieren geplukt wordt: ook dat is te voorkomen. Dat geldt ook voor de jonge steenuil die door de huiskat meer dood dan levend op het matje voor de achterdeur als presentje voor de bazin wordt neergelegd.

Het erf en zijn directe omgeving zijn vol gevaren. Aan sommige is wat doen, aan andere niet. Op de volgende pagina's leest u op welke manier u het risico dat steenuilen op uw erf vroegtijdig het loodje leggen, kunt voorkomen.

Verdrinking

Verdrinking in een drinkbak voor paarden of schapen is een veel voorkomende doodsoorzaak. Vooral jonge steenuilen die bezig zijn hun ouderlijk leefgebied te verkennen, willen nog wel eens te water raken. Als het water in een drinkbak een eind onder de rand staat, proberen ze tevergeefs eruit te klauteren. Op een gegeven moment raken ze vermoeid, het verenkleed raakt doorweekt waardoor ze niet meer blijven drijven, en uiteindelijk verdrinken ze. Het is nog onduidelijk waardoor ze in de bak belanden: proberen ze een op het water drijvend insect te pakken, zien ze hun spiegelbeeld voor een indringer aan, of is het gewoon onhandigheid? Hoe dan ook, elk jaar komen er tientallen steenuilen op deze wrede manier aan hun einde.

Bert Kwakkel, steenuilenliefhebber en vrijwilliger bij STONE, beet zich enkele jaren geleden in het probleem vast en probeerde met jonge steenuilen van ongeveer 35 dagen oud verschillende oplossingen uit. De meest voor de hand liggende, een in het water drijvend plankje, bleek niet te werken. Als de steenuilen het al vonden, dreef het onder hun poten weg als ze zich probeerden af te zetten om op te vliegen. Ze vielen opnieuw in het water; uiteindelijk waren ze zo vermoeid dat ze het opgaven. Een diagonaal in de drinkbak geplaatst betonbalkje zagen ze in het geheel niet voor een reddingsboei aan en ook een drijvend kunststof vlot bleek niet de oplossing. Wat wel werkte was een soort

van klimrek langs de gehele binnenwand van de drinkbak, het idee van een wasmand. Het eerste wat steenuilen doen als ze te water raken, is naar de kant bewegen. Op het moment dat ze met hun poten houvast voelen, grijpen ze zich instinctmatig vast, klimmen naar boven en in een oogwenk staan ze weer op het droge.

Met (financiële) hulp van Vogelbescherming Nederland, Dutch Bird Fair, Kreuvel Plastics Almelo BV, Stanstechniek Gaanderen BV, CJ Wildlife en donateurs op Beleef de Lente kon de steenuilveilige drinkbak in productie worden genomen. Inmiddels hebben honderden bakken hun weg gevonden naar erven met paarden, schapen of ander vee. Als u uw jonge steenuilen een vervelende verdrinkingsdood wilt besparen is dit de oplossing. De drinkbak is er in twee maten: 65 liter en 110 liter. Op de website van STONE leest u waar u de drinkbakken kunt bestellen.

Verdrinking in een drinkbak is makkelijk te voorkomen met deze steenuilveilige drinkbak.

De **anti-marterkast**: een dwarsgeplaatst tussenschotje net na de ingang zorgt ervoor dat steenmarters buiten blijven.

Predatie

In de dierenwereld is het eten en gegeten worden, dat geldt ook voor steenuilen. Net zo goed als menig bosmuisje in een steenuilenmaag belandt, worden ook steenuilen regelmatig het slachtoffer van hun natuurlijke vijanden als de steenmarter en de bosuil. Steenmarters zijn in Nederland met een opmars bezig. Kwamen ze in de jaren zeventig nog alleen langs de oostgrens voor, sindsdien rukken ze op naar het westen en hebben daar inmiddels op tal van plekken vaste voet aan de grond gekregen. Het zijn uiterste behendige klimmers voor wie geen boom te moeilijk of een muur te steil is. Eten doen ze wat de pot schaft, zowel dierlijk als plantaardig voedsel. Dat ze af en toe een steenuil buit weten te maken, is geen enkel probleem. Anders wordt het als speciaal voor steenuilen opgehangen nestkasten als een soort ecologische val blijken te werken. Een nestkast wordt geacht een veilige broedplek te vormen. Maar als de steenmarter door de voordeur naar binnen kan en het vrouwtje en de jongen willoos slachtoffer worden omdat er geen achterdeur is, dan wordt het tijd na te denken over een kast waar de steenmarter niet in kan, een anti-marterkast. Verspreid door het land hebben diverse mensen zich hiermee bezig gehouden: Huub Thoonen in Brabant, Jan ter Stege in Drenthe en Peter Beersma in de Achterhoek. Het is de versie van Bert Kwakkel die we van harte aanbevelen. Niet alleen vanwege het sluisje dat de steenmarter de entree verhindert, maar ook door de ruime afmetingen, de goede ventilatie en de duurzaamheid. Het idee is eigenlijk heel simpel: een dwarsgeplaatst tussenschotje maakt dat de steenmarter zich in een onmogelijke bocht moet wringen om de

Deze jongen zitten veilig in hun anti-marterkast.

kast binnen te komen. De veel kleinere (kortere) steenuil heeft hier geen moeite mee. Het voordeel van de ruime kast is dat de jongen al in het nest hun vleugelspijeren kunnen oefenen en bovendien op latere leeftijd de kast verlaten. Ze zijn daardoor net iets minder kwetsbaar dan hun soortgenoten die in een kleine kast opgroeien.

Dankzij (financiële) steun van Vogelbescherming Nederland en giften van tientallen particuliere steenuilenliefhebbers, kon de anti-marterkast in productie genomen worden. Hij is te bestellen bij Vivara. Beschikt u over twee rechterhanden, dan is de kast uiteraard ook zelf te bouwen. De bouwtekening, compleet met duidelijke afbeeldingen en alle maten, is te vinden op de website van STONE (www.steenuil.nl).

Hond en kat

Jonge steenuilen die net het nest hebben verlaten, kunnen de eerste tijd nog niet goed vliegen en zijn minder bedreven in het onderscheiden van vriend en vijand. Een ontmoeting met een hond of kat kent dan ook meestal een voor de steenuil fatale afloop. Het is vooral in de kwetsbare week na het uitvliegen van de jongen verstandig uw hond of kat zoveel mogelijk binnen te houden, in het bijzonder in de schemering en de nachtelijke uren, als de steenuilen het meest actief zijn.

Houd honden en katten een weekje binnen als de jonge steenuilen zijn uitgevlogen - vooral 's avonds en 's nachts.

Goede schuilgelegenheid
vergroot de overlevings-
kansen voor jonge steenuilen.
Foto: Pauline van Marle.

Advies aan erfbewoners

De steenuil is in de periode vlak voor en tijdens de eileg zeer gevoelig voor verstoring. Kijk dus niet in maart en april in de nestkast. Als het vrouwtje zit te broeden is ze minder gevoelig voor verstoring, maar kijk ook dan liever niet in de nestkast. Laat de nestkastcontroles over aan de steenuilvrijwilligers en kijk met hen mee. Jonge steenuilen zijn geen huisdieren, ook al is het nog zo leuk om bezoekers de jonge steenuilen te laten zien.

Als de jongen hun eerste uitstapjes buiten de nestkast maken, kan het gebeuren dat er een of enkele uit de boom vallen en op de grond terecht komen. Over het algemeen geldt dat een jonge steenuil die op de grond zit niet door zijn ouders verlaten is. Die zitten in de buurt en houden hun jongen scherp in de gaten. Vindt u een jong op de grond, dan kunt u het terugzetten in de kast of in de boom. Het verdient aanbeveling om de jongen die op de grond komen een veilige schuilplaats te bieden door onder de boom een stuk pvc-pijp of een takkenstapel neer te leggen.

Een takkenstapel is een
goede schuilplaats voor
jonge steenuiltjes.

Een rondslingerend fruitnet is deze jonge steenuil fataal geworden.

Gevaar schuilt soms in een onverwachte hoek.

Schuilplaatsen

Wat ook helpt, is het bieden van veilige schuilplekken in de directe omgeving van het nest. Een oud schuurtje, een aantal veilig opgestapelde houten kratten, stenen of takken, kortom alles waar ze zich in of onder kunnen verschuilen, helpt. Als ze wat ouder zijn, kunnen ze beter vliegen en zoeken ze hun schuilplekken hogerop. In de risicovolle eerste weken kan een goede schuilplaats echter van levensbelang zijn.

Andere gevaren

- Rechtopstaande pijpen vormen een potentieel gevaar; leg ze liever neer.
- Controleer eerst even of er toevallig geen uil binnenzit als u de deur van een schuurtje, die al een tijdje openstaat, dichtdoet.
- Plaats een nestkast niet te dicht langs de weg.
- Pas op met netten over bessenstruiken; steenuilen raken er gemakkelijk in verstrikt.
- Gebruik liever klavallen dan muizengif in geval van overlast; enkele vergiftigde muizen kunnen voor een steenuilenjong al fataal zijn. ■

Een jonge steenuil op kwetsbare leeftijd kan wel wat hulp gebruiken.
Foto: Pauline van Marle.

Onderzoek

Onderzoek als basis voor bescherming. Meten is weten! Dat geldt ook voor steenuilenbescherming. In deze brochure kunt u lezen dat de steenuilen het niet gemakkelijk hebben in het hedendaagse cultuurlandschap. Maar ook dat we de steenuil kunnen helpen door het leefgebied te verbeteren. Inzicht in de leefwijze van de steenuil staat aan de basis van een effectieve bescherming. Kennis verzamelen we door onderzoek te doen.

Tellen, meten en ringen

Misschien bent u ze in de schemer van een voorjaarsavond wel eens tegengekomen: van erf tot erf fietsende mannen of vrouwen die met een mp3-speler de roep van de steenuil afspelen. Wees niet bezorgd, dit zijn goedbedoelende steenuilentellers die door geluidnabootsing steenuilen uit de tent proberen te lokken. Door het tellen van terugroepende mannetjes kan namelijk het aantal territoria in kaart worden gebracht. Hiermee krijgen we een goed beeld van de lokale steenuilenstand, waar ze zitten en hoe de populatie zich in de tijd ontwikkelt.

Als u een steenuilennestkast op uw erf heeft hangen is de kans groot dat u in het voorjaar bezoek krijgt van vrijwilligers die de nestkast controleren. Steenuilen zijn tolerant voor deze kortdurende nestcontroles. Uiteraard werken de onderzoekers volgens een gedragscode waarbij het

Foto: Arno ten Hoeve.

Foto: Hans Gels.

De jonge vogel krijgt een ring om.
Foto: Pascal Stroeken.

belang van de uilen voorop staat. Meestal komen de steenuilvrijwilligers enkele keren langs om het nest tot aan het uitvliegen van de jongen te volgen. Ze registreren onder meer het aantal eieren en uitgevlogen jongen, en de groei en conditie van de jongen. Niet gek dus dat soms de vergelijking wordt gemaakt met het consultatiebureau voor kinderen! Door het noteren van de resten van muizen en andere prooidieren verkrijgen we informatie over de menukeuze van steenuilen. Van mislukte nesten wordt geprobeerd om de misluktingsoorzaak te achterhalen. Met dit broedbiologisch onderzoek verzamelen we informatie over de reproductie. Het doel hiervan is om een vinger aan de pols te houden. De ontwikkeling van de steenuilenpopulatie kan namelijk mede verklaard worden door veranderingen in

de broedresultaten. De broedresultaten worden centraal verzameld door Sovon Vogelonderzoek Nederland en geanalyseerd door STONE in samenwerking met Sovon.

Het gewicht en de leeftijd zeggen veel over de conditie van het jong.

Mobiel consultatiebureau voor steenuilen.

Door het ringen van jonge en volwassen uilen zijn de vogels individueel herkenbaar. Met ringonderzoek krijgen we belangrijke informatie over verplaatsingen, sterfte en overleving. Kleine veranderingen in de overleving kunnen een groot effect op de populatie hebben. Alle ringgegevens worden centraal verwerkt door het Vogeltrekstation, die de burgerlijke stand van alle Nederlandse vogelsoorten beheert. ■

Steentje bijdragen

Als erfbewoner kunt u een steentje bijdragen aan het onderzoek! Veel sterfte van jonge en volwassen steenuilen vindt plaats op en rond het erf waar de uilen leven. Denk aan jongen die kort na het uitvliegen verdrinken in een veedrinkbak, of uilen die het slachtoffer worden van het verkeer. Bewoners van het buitengebied hebben een belangrijke rol bij het verzamelen van informatie over het lot van steenuilen door het melden van dode, geringde steenuilen. Vindt u een geringde vogel, lees dan de ring af, noteer de datum, de vindomstandigheden en -locatie, en geef deze informatie door aan het Vogeltrekstation via de website www.griel.nl. Melder en ringer ontvangen vervolgens een bericht met de gegevens over de vogel. Natuurlijk kunt u ook rechtstreeks contact opnemen met de onderzoekers die de uilen hebben geringd.

Dank voor uw medewerking!

STONE is een landelijke werkgroep voor onderzoek en bescherming van steenuilen. Een netwerk van enthousiaste vrijwilligers spant zich samen met bewoners van het buitengebied in om de steenuil te behouden. Bijvoorbeeld door het plaatsen van nestkasten en het adviseren over steenuilvriendelijke maatregelen. Verder doen veel vrijwilligers onderzoek. Onderzoekresultaten worden vertaald naar praktische beschermingsmaatregelen.

Foto: Arno ten Hoeve.

STONE werkt nauw samen met professionele landelijke organisaties zoals Vogelbescherming, Sovon Vogelonderzoek en het Vogeltrekstation om haar doelen te realiseren. Op regionale en lokale schaal werken de vrijwilligers vaak samen met landschapsbeheerorganisaties.

STONE heeft een netwerk van regiocontactpersonen. Zij zijn het eerste aanspreekpunt voor vragen over steenuilenbescherming en -onderzoek in hun regio. Bij hen kunt u bovendien terecht met meldingen van steenuilen of als u contact zoekt met de plaatselijke (steen)uilenwerkgroep.

Over de grens onderhouden we contacten met onze zuiderburen van de Vlaamse Steenuilenwerkgroep en participeert STONE in de internationale steenuilenwerkgroep ILOWG.

Steun de steenuil, steun STONE!

Wilt u het werk van STONE ondersteunen? Dat kan! Als begunstiger van STONE ontvangt u eenmaal per jaar het prachtige tijdschrift **UILEN**. Kijk voor meer informatie op www.steenuil.nl en lees hoe u zich kunt aanmelden als begunstiger of hoe u STONE met een donatie kunt steunen.

Wilt u van de werkzaamheden van STONE op de hoogte blijven, meldt u dan aan voor de gratis e-mailnieuwsbrief door een mail te sturen aan stone@steenuil.nl onder vermelding van uw naam en emailadres.

Contactgegevens STONE

www.steenuil.nl

Secretariaat:

De Kistemaker 12
1852 GW Heiloo
email: stone@steenuil.nl

Contact in uw regio: Kijk op www.steenuil.nl/contact voor de contactpersoon in uw regio.

Steenuilsilhouet in de maan. Foto: Arno ten Hoeve.

Meer lezen

De steenuil

Wilt u graag meer over steenuil weten dan raden we u het boek **De steenuil** aan, van de hand van twee STONE-medewerkers en uitgegeven door de KNNV. De auteurs vertellen op boeiende wijze over hun ervaringen met de steenuil gedurende hun 25-jarig onderzoek in de Zuidoost-Achterhoek, een van de steenuilbolwerken in het land.

't Steenuiltje

Voor de jongere lezer heeft STONE in eigen beheer een schitterend boekje uitgegeven: **'t Steenuiltje**. Alle facetten van het steenuilenleven komen aan bod: van de keus van de nestplaats tot de eileg en van het uitvliegen van de jongen tot aan het vangen van de prooi.

UILEN

Wilt u op de hoogte blijven van de laatste ontwikkelingen en ieder jaar een prachtig blad over uilen in de bus krijgen, neem dan

een abonnement op **UILEN**, een uitgave van de samenwerkende uilenwerkgroepen in Nederland. In elk nummer is er niet alleen veel aandacht voor de steenuilen maar ook staan er boeiende artikelen over alle andere Nederlandse uilensoorten in. Hoe u genoemde publicaties kunt bestellen leest u op de website, www.steenuil.nl/publicaties.

www.steenuil.nl

De website www.steenuil.nl biedt u bovendien veel aanvullende informatie over allerlei zaken rond onderzoek en bescherming. Zo vindt u hier informatie over de anti-marternestkast en de steenuil veilige drinkbak. Ook houden we u op de hoogte van STONE-nieuws en ontwikkelingen in de regio. Hier kunt u ook informatie vinden over het steenuilvriendelijk inrichten van uw tuin of erf. Bovendien vindt u er een overzicht van de belangrijkste literatuur over steenuilen. Ook vindt u er de adressen van een aantal regionale sites die een regelmatig bezoek meer dan waard zijn.

Als u het geluk heeft uw erf te delen met steenuilen, dan hoeven wij niet uit te leggen dat het boeiende vogels zijn. Wellicht heeft u deze brochure in handen omdat u gefascineerd bent geraakt door het kijken naar de steenuilenwebcams van Beleef de Lente. Hoe dan ook, uw belangstelling voor de steenuil is gewekt! In deze brochure vertellen wij u graag meer over zijn leefwijze en hoe u het de steenuilen op uw erf - die u ongetwijfeld een warm hart toedraagt - nog beter naar de zin kunt maken. Veel leesplezier en vooral: genieten van steenuilen!

- **holenbroeder** • **cultuurvolger** • **erfwijzer** • **hoogstamboomgaard** •
- **nestkast** • **takkenril** • **STONE** • **hulp** • **steenuilvriendelijke drinkbak** •